

Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 47-48 (2011)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 47-48 (2011)

Το τρίγωνο των πατρίδων και η υπέρβαση τους:
Γιάννης Δάλλας, «Περίακτος»

Στέλιος Μαφρέδας

doi: [10.12681/prch.28463](https://doi.org/10.12681/prch.28463)

Copyright © 2021, Στέλιος Μαφρέδας

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Μαφρέδας Σ. (2021). Το τρίγωνο των πατρίδων και η υπέρβαση τους: Γιάννης Δάλλας, «Περίακτος». *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (47-48), 469–474. <https://doi.org/10.12681/prch.28463>

Στέλιος Θ. ΜΑΦΡΕΔΑΣ

Το τρίγωνο των πατρίδων και η υπέρβαση τους: Γιάννης Δάλλας, «Περίακτος»

Ο γενέθλιος τόπος επανέρχεται πολλές φορές στην ποίηση του Γιάννη Δάλλα. Άλλοτε σποραδικά και μεμονωμένα, χωρίς αξιώσεις διεκδίκησης της αποκλειστικότητας του θέματος του βιβλίου, κι άλλοτε –όπως συμβαίνει τώρα στην τελευταία του ποιητική συλλογή *Περίακτος*¹– με πληθωρικότητα και εκτεταμένες αναφορές σε αυτόν. Όμως, η θεματογραφία του γενέθλιου τόπου στον Δάλλα παρουσιάζεται με αμβλυμμένα εκείνα τα χαρακτηριστικά τα οποία συναντάμε σε άλλους ομότεχνούς του. Εν προκειμένω η διάθεση της νοσταλγίας που κυριαρχεί σε κάποιους ποιητές και ειδικότερα σε αυτούς που αποτελούν τους λεγόμενους ποιητές της ενδοχώρας (Μ. Μέσκος, Τ. Πορφύρης, Μ. Γκανάς κλπ.), αν δεν απουσιάζει εντελώς από τις συνθέσεις του, εμφανίζεται τουλάχιστον σε ελάχιστα ποιήματά του, έτσι ώστε ανάλογα με τον όγκο του ποιητικού έργου, να θεωρείται ως μηδαμινή. Έκδηλη τη νοσταλγία τη συναντάμε π.χ. στα «Στοιχεία Ταυτότητας»: *Η Μεσογειών μ' ένα ψιλοβρόχι γίνεται Παμβώτιδα / γίνεται Κωκυτός κι Αχερουσία / Κάνοντας βάρκα τα πιο μαύρα μου χειρόγραφα / Έβαλα πλώρη για τη δόλια μου πατρίδα //*, χωρίς να επαναλαμβάνεται με παρόμοια ένταση, σε άλλα ποιήματά του. Ύστερα, η μνήμη δεν σκαλίζει με επιμονή και πείσμα τα βιώματα και δεν επαναφέρει στο προσκήνιο πράξεις και έργα που ενδεχομένως να άφησαν ανεξίτηλα τα σημάδια τους στη ζωή του ποιητή. Το βίωμα τού γενέθλιου τόπου, περιορίζεται σε στενά πλαίσια και δύσκολα ανασαίνει μέσα στους στίχους, θα το χαρακτήριζα δε, δυσδιάκριτο και ελάχιστα ανθεκτικό στις απαιτήσεις του ποιήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι το ποίημα «Δίκην Σφραγίδος», στη συλλογή *Ζωντανός Χρόνος* (1985) που, κατά την άποψή μου, δηλώνει τη ληξιαρχική πράξη της αποκοπής του ποιητή από τον ομφάλιο λώρο της γενέθλιας γης. Η πρόρρηση που ακούγεται εκεί: *Να μπω στην πρώτη μου φωλιά και να χαθώ*, θα επιβεβαιωθεί στην τελευταία τούτη

¹ Γιάννης Δάλλας, *Περίακτος*, εκδόσεις *Τυπωθήτω*, Αθήνα 2011, 88 σελ.

συλλογή του, η υπόσχεση θα τηρηθεί χωρίς αλαλαγμούς και περιττές επιβεβαιώσεις. Τέλος (χωρίς, ωστόσο, και να εξαντλείται αυτή η διαφοροποίηση μόνον σε αυτές τις περιπτώσεις), πουθενά σε κανένα ποίημα δεν υπάρχει, δεν ανιχνεύεται έστω, εκείνη η ναρκισσιστική διάθεση που καταλαμβάνει τους δημιουργούς όταν μιλάνε για τον τόπο τους, ωσάν τα λόγια τους να αποτελούν τον ύστατο φόρο τιμής προς τη γενέτειρα που τους έτυχε.

Βεβαίως, όλα αυτά δεν σημαίνουν την άρνηση του ποιητή προς τον γενέθλιο τόπο του, για τον οποίο, άλλωστε, μιλάει με συγκίνηση και αγάπη από τα πρώτα του κιόλας ποιήματα (ας θυμηθούμε το μότο από τη «Μετοικεσία» της δεύτερης συλλογής του *Οι εφτά πληγές* [1950]: *Ολύτσικα Τζουμέρκα πες τα φρουρά ισόβια / Άραχθος Λούρος πες τους ταχυδρόμους των βουνών / κάτω η κοιλάδα τους παιγνίδι για τους ζωντανούς / την ξεφυλλίζει η άνοιξη κίτρινη η ανταρσία κόκκινη / σαν εναέρια Βίβλος* //) αλλά και στα πεζά του (συλλογή διηγημάτων *Στου ποταμού το ρέμα* [1986]). Φανερώνουν, όμως, οι διαφοροποιήσεις αυτές που απარიθμήθηκαν προηγουμένως, τον ευρύτατο προσανατολισμό της ποιητικής του προβληματικής και την απελευθέρωση του βιώματος, ως πρώτης ύλης των ποιημάτων, από τοπικές αναφορές και συμβάσεις και ως εκ τούτου περιορισμού της εμβέλειάς των και σμίκρυνσης του κόσμου και των αιτημάτων που μπορεί να εκφράσει η παραγόμενη άυλη αξία, δηλαδή το ποίημα, από αυτή την πρώτη ύλη. Γι' αυτούς τους λόγους, ο Δάλλας δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ποιητής της ενδοχώρας παρόλο που αυτή η ενδοχώρα, προσδιορίζεται στους στίχους του με τη συγκεκριμένη γεωγραφική της διάσταση και με απόλυτη σαφήνεια, δηλώνεται δε, με το πραγματικό της όνομα και με σαφή και πραγματικά τοπωνύμια.

Κι αυτό συμβαίνει και στην περί ης ο λόγος συλλογή. Η οποία περιλαμβάνει μια περιήγηση στο τρίγωνο των πατρίδων που σημάδεψαν την πορεία του ποιητή, τόσο τη γενέθλια όσον και τις μετέπειτα πνευματικές. Οι κορυφές αυτού του τριγώνου, είναι η ευρύτερη γενέθλια περιοχή ή ο *Ηπειρωτικός Νότος*, όπως αρέσκεται ο ποιητής να την προσδιορίζει, παρέχοντας έτσι το δικαίωμα και στο επίνειο της Ηπείρου, δηλαδή την Πρέβεζα, να τον διεκδικεί και να τον ορθώνει ισουΐη με τον «υποχόνδριο μισθωτό» που τη σημάδεψε με την πιστολιά του. Είναι η Άνω Πόλη, όπως προσφωνεί με υποβόσκουσα κάποια υπερβατική διάθεση το πνευματικό του ορμητήριο και σταθμό της δημιουργικής του πορείας, δηλαδή τα Γιάννινα, πόλη πρωτεύουσα και σημείο αναφοράς όλου του ηπειρωτικού γεωγραφικού διαμερίσματος. Τέλος, ο απέναντι νησιωτικός χώρος που φιλοξένησε, όχι μόνον τον Οδυσσέα αλλά και τον γενάρχη της ποίησής μας Διονύσιο Σολωμό, το νησί, δηλαδή, των Φαιάκων, η μετέπειτα βυζαντινή Κορυφώ, η Νέα Γη του ποιητή.

Θα μπορούσα να χαρακτηρίσω το βιβλίο αυτό ως απόπειρα ποιητικής αυτοβιογραφίας του Γιάννη Δάλλα, που, όμως, αυτήν τη φορά έχει περιβληθεί τον μαντύα ενός θεατρικού μονολόγου. Δηλαδή, ισχυρίζομαι πως, στο πλαί-

σιο των πειραματισμών του με την εκφορά και τη σχηματοποίηση του λόγου (όπως τον πειραματισμό αυτόν, τον είδαμε ξεκάθαρα στους *Χρονοδείκτες* [2004], με κείμενα που δεν διεκδίκησαν τον χαρακτηρισμό της ημερολογιακής καταγραφής, αλλά γράφτηκαν ως προ-ποιητικά και εν δυνάμει κείμενα μετα-ποίησης), το βιβλίο τούτο παρουσιάζεται ως θεατροποιημένη ποιητική συλλογή. Και για να προλάβω βάσιμες ενστάσεις για την αυτονόητη ποιητικότητα που έχουν σχεδόν πάντοτε τα θεατρικά κείμενα, ισχυρίζομαι επιπλέον πως τα θεατρικά έργα, για να δικαιωθούν, πρέπει να αναγνωστούν ή να παρουσιαστούν σε πολλά άτομα μαζί, ενώ η παρούσα συλλογή, όπως άλλωστε και κάθε ποιητική συλλογή, δικαιώνεται με την ανάγνωσή της και από έναν μόνον αναγνώστη, χωρίς άλλη συνοδεία. Άλλωστε, νομίζω πως η διάταξη της ύλης και οι επιμέρους διαχωρισμοί της, περισσότερο ταιριάζουν σε θεατρικό έργο παρά σε καθαρόαιμη ποιητική συλλογή. Ο τίτλος *Περίακτος*, αναφέρεται στη μηχανή της αλλαγής των σκηνικών του δράματος, ο όρος *Παράβαση*, που συναντάται μέσα στη συλλογή και επικαλύπτει τρεις ενότητες ποιημάτων της, είναι κι αυτός όρος θεατρικός, ενώ η *Εξοδος* αναφέρεται στο τελευταίο και καθαρτήριο μέρος της αρχαίας τραγωδίας που έκλεινε με τα άσματα του χορού ταυτόχρονα με την αποχώρησή του από την σκηνή.

Σε αυτόν, λοιπόν, τον θεατρικό μονόλογο, ποιητική συλλογή, ο ηθοποιος-ποιητής, εμφανίζεται να περιγράφει τις τρεις διαφορετικές πατρίδες του, όπως τις προσδιόρισα παραπάνω, με ελάχιστη αυτοαναφορικότητα και νοσταλγική διάθεση. Η καλοζυγισμένη διάθεση ισοτιμίας έναντι των τόπων, έτσι ώστε να μην γίνεται καμία διάκριση ή να εκδηλώνεται προτίμηση προς κάποιον εξ αυτών, είναι πράξη δίκαιη και ταυτόχρονα απόλυτα ποιητική, αφού το συναίσθημα που εκλύεται είναι συμμετρικό και ισορροπημένο και στις τρεις ενότητες των ποιημάτων, καθώς η κάθε μια από αυτές, αντιστοιχεί και σε ένα γεωγραφικό διαμέρισμα. Και αν στο πρώτο μέρος της συλλογής «Νερά του Νότου», το τοπίο εμφανίζεται πιο ενεργό και η αναφώνηση του ποιητή *θα σε ξανάβρω γη μου ψηλοκρεμαστή καμηλοπάρδαλη ... / να σε ξανάβρω να σ' ανακαλύψω κάτω από τα ερείπια / να μπω στην πρώτη μου φωλιά να ξαναγεννηθώ μαζί σου //* δηλώνει μια τελεολογική κατάληξη του ανθρώπου, εντέλει τα ποιήματα δεν αφήνουν ίχνη αισθηματολογίας και δεν λειτουργούν περιοριστικά. Άλλωστε, η εμφάνιση του φαντάσματος του Καρυωτάκη πάνω από τους στίχους, σε συνδυασμό με την επίκληση του ιστορικού φορτίου που έχει διαποτίσει την περιοχή, περιορίζει τα εξωτερικά φυσικά στοιχεία, τα οποία έτσι κατακάθονται, ως δευτερεύοντα, στον πάτο της εικόνας. Χρήσιμα, όμως, για την πρόοδο του ποιήματος και απαραίτητα για τον προβληματισμό του ποιητή, επάνω στην αφετηρία της ζωής, όπως αυτή αποτυπώνεται σε τούτη την ενότητα των ποιημάτων.

Με τα ίδια υλικά και πηγαίνοντας «Από κρημνά σ' άλλα κρημνά», είναι ζυμωμένη και η παρουσίαση της άλλης πατρίδας του ποιητή, της Άνω Πόλης

της Ηπείρου: *Πριν μπω στην πόλη με την λίμνη των ονείρων / με περιμένει
εδώ μια δεύτερη πατρίδα / με την βασιλική της δρυ / και στα κλαδιά της / δυο
μελανές περιστερές δυο μαύρες μοίρες //* Εδώ, είναι κυρίαρχη η αναφορά του
ποιητή στην ιστορικότητα του χώρου, και η υπογράμμιση του πρωτεύοντα
ρόλου που διαδραμάτισε αυτός ο χώρος, σε διάφορες καμπές της Ιστορίας
και χάραξε, πολλές φορές τον δρόμο της προόδου και της εξελικτικής πορείας
των πραγμάτων. Το αστικό τοπίο εμφανίζεται διακριτικό μεν, οπωσδήποτε
όμως περισσότερο απ' ό,τι στην πρώτη ενότητα. Υπογραμμίζει κι εδώ ο ποι-
ητής το υγρό στοιχείο αναπέμποντας την *Ωδή στην Παμβώτιδα*, όπως προη-
γουμένως την είχε αναπέμψει και στον Αμβρακικό. Η μεγαλοπρέπεια του
ύφους και η υπερβατικότητα στη σημασία που τους αποδίδει, δείχνουν τη
σχέση που έχει αναπτύξει με τα δύο αυτά μέρη, γι' αυτό και αποτολμά προε-
κτάσεις των στίχων και των νοημάτων τους, που υγραίνονται από τις επιφά-
νειες του Κόλπου και της Λίμνης, χωρίς τον κίνδυνο παραδοξολογίας ή πα-
ρανόησης. Τον μεν Αμβρακικό, τον προσφωνεί ευθέως (παλαιά του συνήθεια,
όπως τον έχουμε ακούσει και στους «Ισολογισμούς» της συλλογής *Το Τίμη-
μα* [1981]) σαν ίσος προς ίσον, με σταθερή φωνή και οικειότητα, γιατί στην
παραλία του περπάτησε ο Καρυωτάκης, αυτός, δηλαδή, που στάθηκε η αφε-
τηρία της ποιητικής διαδρομής του. Ας θυμηθούμε τον λόγο του, από κείμε-
νο στο περιοδικό *Αντί* (τεύχ. 623/13.12.1996): «Η εμφάνισή μου στα γράμ-
ματα έγινε με την παρουσίαση ενός σονέτου, διαρκούσης της Κατοχής. Το
θέμα και ο τίτλος του: „Καρυωτάκης“. Γράφτηκε το 1943 και δημοσιεύτηκε
στην *Νεανική Φωνή* (Σεπτέμβρης του 1944)». Την δε Παμβώτιδα την αντιμε-
τωπίζει με αίσθημα ερωτικής υφής και ευγένειας: *Απ' όπου μ' ένα κάλεσμά
σου πάλι αναπλωρίζοντας / σ' είδα σ' αείρωση ανταπόκριση μ' άλλα πολύβοα
λιμάνια και νερά ... / εκεί κι εγώ / να ζώ την ιστορία σου ένα με τους έρωτές
μου / λίμνη μου //*

Και από τα περίκλειστα νερά του Νότου και της Άνω πόλης, *Μισθωτός
Οδυσσέας ν' αράξεις / γραμματικέ με την τρίαινα / στο νησί των Φαιάκων //*
πολιτογραφείται ο ποιητής στο τρίτο μέρος της συλλογής του. Ερημίτης του
Ιονίου σε βασιλική σκοπιά, με όλες τις στέγες κάτω από το βλέμμα ανιχνεύει
τα σημάδια που άφησε εκεί ο πατριάρχης της ποίησής μας, αλλά και τα ίχνη
άλλων πολιτισμών και άλλων εξουσιών που κατά καιρούς διαφέντεψαν το
νησί. Στη σκήτη του φτάνουν *φωνές παλίμψηστες και οίμωγή που από τη μια
στην άλλη γλώσσα πάλευε ν' αναδυθεί*, φτάνει η φωνή του Σολωμού και μένει
η φανέρωσή του μόνιμη και ζωοποιός για τον Γιάννη Δάλλα. Τα λυρικά του
ξεσπάσματα δικαιολογούνται από τη λειτουργία των αισθήσεων και τις συ-
νομιλίες του με το Ιόνιο, ταυτόχρονα, όμως, εξισορροπούνται με τα ιστορικά
γεγονότα και τις ποικίλες αναφορές στον χρόνο, που στοιβάζονται στους στί-
χους του, υποστυλώματα γερά και ακρογωνιαίοι λίθοι των ποιημάτων.

Στις ισάριθμες *Παρεμβάσεις*, που αναπτύσσονται μεταξύ των τριών ενο-

τήτων που παραπάνω περιέγραψα, ο Δάλλας συστήνει τον ποιητή, κι αυτός ακούγεται τώρα έντονα πολιτικός και επίκαιρος, καταγγελτικός για τις αντινομίες και τις ανομίες των μηχανισμών και των συστημάτων, είρωνας και σαρκαστής για τη μικρότητα των εξουσιαστών και οργισμένος από τις παλινωδίες των εξουσιαζομένων. Και, ως οφείλει, νοιώθει την υποχρέωση του υπεύθυνου δημιουργού και στιχουργεί: *Καιρός να βγω στην αγορά και να κηρύξω / καινούργια έγερση θυμάτων και οραμάτων* // Παράλληλα, προχωράει σε διάλογο με τον αναγνώστη, διάλογο έντονο χωρίς περιττές ευγένειες και παραχωρήσεις. Ξεγυμνώνεται μπροστά του και φανερώνει την αγωνία για το ποίημα και την αμηχανία για τη δημιουργική του πνοή. Φανερώνει τον δισυπόστατο χαρακτήρα του ποιητή και τα αδιέξοδά του, εκπροσωπεί και απολογείται για λογαριασμό όλων των ομοτέχνων, ιδίως των πεθαμένων που το έργο τους γίνεται βορά στην αμείλικτη κρίση του χρόνου. Και σε αυτόν τον αναγνώστη αναγνωρίζει το δικαίωμα της κρίσης και τον ανάγει σε τιμητή του έργου του, άλλοτε αδέκαστο κι άλλοτε κανίβαλο. Αυτά τα ποιήματα ποιητικής, που περιέχονται στις *Παρεμβάσεις* αν δεν αποτελούν ένα μανιφέστο για την ποιητική τέχνη, δείχνουν τουλάχιστον ξεκάθαρα και θαρραλέα, ποιος πρέπει να είναι σήμερα, την εποχή ετούτη της πρωτόγνωρης οικονομικής και πολιτικής κρίσης, ο ρόλος του πνευματικού ανθρώπου και ιδίως των ποιητών.

Αυτή η σχεδόν επίπεδη ανάγνωση των ποιημάτων ευσταθεί, εφόσον απομονωθεί από το υπόλοιπο ποιητικό σώμα. Τορπιλίζεται, όμως, με τα ποιήματα της τελευταίας ενότητας, «Στην αστρική μας γειτονιά», «Εξοδος», όπως επιγράφεται. Ποιήματα που εξαγγέλλουν τη διάθεση του ποιητή για τη μετοχή του σε μια καινούργια κοσμολογία, αυτή τη διάθεση που εξέφρασε με το Υ.Γ. στην προηγούμενη συλλογή του *Γεννήτριες* (2004). Έτσι, ακυρώνεται η νοσταλγία για τα πεπραγμένα επί υδάτων και ορέων που καλλιεργήθηκε με τα προηγούμενα ποιήματα της συλλογής και μεταλλάσσεται σε ονειροπόλημα και επιθυμία για κάτι καινούργιο, σβήνονται τα σύνορα και οι γεωγραφικές αποστάσεις και, χωρίς να καταργούνται, ανατρέπονται συμβατικότητες και συναισθήματα, απόλυτα φυσιολογικά και απαραίτητα εκτός των άλλων για τη διατήρηση των συναισθημάτων και της μνήμης. Ο ποιητής ασφυκτιά στο παραδεδομένο και γνώριμο πλαίσιο (όπως δεν τον χωράνε και τα γεωγραφικά όρια του γενέθλιου χώρου), γι' αυτό εκείνο που απεργάζεται στο πίσω μέρος των λέξεων του, είναι η ανίχνευση μιας άλλης υπόστασης του Όντος, και της δυνατότητας για την ένταξη του ανθρώπου σ' ένα νέο συμπαντικό σύστημα και του τρόπου πολιτογράφησης του, σ' ένα αλλιώτικο περιβάλλον, πέρα των γνωστών διαστάσεων. Αυτή η αναζήτηση μιας καινούργιας πηγής φωτός, ενισχύει τον υπαρξιακό χαρακτήρα των ποιημάτων και αποκαλύπτει τον συγκερασμό του θείου με το ανθρώπινο που αποπειράται στους στίχους του, ξορκίζοντας κάθε μεταφυσικό φόβο: *Και ξαφνικά ένιωσα να υποχωρεί κάτω απ' τα πόδια μου / η μηχανή των γήινων σκηνικών / ένιωσα*

να γλιστρά η περίακτος / κι άλλος μηχανισμός στη θέση της / απ' τ' Αντικύθη-
 ρα να σύρεται / κι ακτή-ακτή απάνω απ' τον Αχέροντα σαν τρίποδας / να στή-
 νεται και πάλι –μεταξύ / Δωδώνης Βουθρωτού και Κορυφώς– / σαν τρίποδας
 ενός τριγώνου κοσμικού / με τις αντένες σαν λαβές του στο στερέωμα ... // (Ας
 σημειωθεί πώς ο μηχανισμός των Αντικυθήρων ήταν στημένος, πριν δύο χι-
 λιάδες χρόνια, ανάμεσα στα τρία μεγαλύτερα ιερά της βορειοδυτικής Ελλά-
 δος). Σε αυτήν την ανίχνευση του κοσμολογικού μύθου, ο Δάλλας εκφράζε-
 ται πάντα με ερωτηματικά χωρίς να διατυπώνει βεβαιότητες και αποφάνσεις:
Μες στο σκοτάδι του σύμπαντος / τι είμαι; / είμαι μετεωρίτης ή άνθρωπος; //
 έχοντας, όμως, μία και μόνη βεβαιότητα, μια δική του κοσμολογική σταθερά,
 την ποίηση. Αυτή, δηλαδή, που επί τόσες δεκαετίες έκανε το ποιητικό του
 στερέωμα γνώριμο και συγκεκριμένο, τον δε ποιητικό του λόγο, καίριο και
 πάντοτε βαθύτατα πολιτικό:

*Πού πήγαν οι καβαλλάρηδες του άλλου καιρού ... Άλεθε μύλε μου άλεθε
 Να μη μείνει σπυρί της σαρκός μου καρπός της κοιλίας τους
 Να ξαναφυτρώσομε σαν τους Σπαρτούς απ' τη μήτρα της γης
 Μακριά απ' τις σαρκοβόρες αγορές και απ' τ' άσπονδα πολίτ-μπιρώ του
 κόσμου.*